

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземної філології
та перекладу
Вінницького
торговельно-економічного
інституту
Київського національного
торговельно-економічного
університету*

ПУНКТУАЦІЯ У КОРПУСІ ЗАСОБІВ ВІЗУАЛЬНО-ГРАФІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ

Писемний варіант мови не є системою опосередкованих знаків, що співвідноситься з дійсністю лише через одиниці усного варіанту мови. У системі письма існують знаки, що не мають і не потребують звукового еквівалента, але при цьому передають певний смисл [4, с. 199].

Письмові тексти супроводжують знаки, які не є мовними, і формують систему параграфем, які є додатковим каналом інформації. Такі знаки здатні графічно передавати інтонацію та віддзеркалювати лексико-семантичні відношення, що виникають між частинами висловлення. Параграфемні одиниці є засобами розмежування й актуалізації змісту, засобами виділення, спрямованими на привертання уваги читача.

Графічні знаки можуть мати пряму (літери) або непряму (знаки пунктуації) відповідність зі звуковими референтами (вимовою написаного, інтонацією тощо), що говорить про своєрідний семантичний або смисловий аспект їхнього функціонування. Використання графічних знаків як мовних знаків вказує на їхню смислову визначеність [8, с. 49].

Взаємодія графіко-візуального та ілюстративно-візуального методів подачі інформації, механізми їх конвергенції, схожість і відмінності дії вербальної і візуальної інформації, комунікативні особливості мультимодальних текстів постійно привертають до себе увагу дослідників (В.В. Гізер, С.М. Іваненко, С.В. Ільєсова, Л.П. Амири, Е.Р. Anderson, J. Bamford, S. Cavalieri, G. Diani, R.M.G. de Carvalho Homem, M. de Fátima Lambert, F. Coulmas, J. Esser, G. Fox, M. Hoey, J.M. Sinclair, K. Jahandarie, S. Walker). Однак на зміну традиційним способам письма приходять сучасні полікодові та мультимодальні тексти, що змушують дослідників передивитися норми і правила оформлення і передачі авторського повідомлення у сучасному англomовному художньому дискурсі.

Отже, метою цієї статті є аналіз новітніх розвідок корпусу та функціонування пунктуаційних знаків у сучасному англomовному художньому дискурсі, що реалізується через вирішення таких завдань:

- висвітлення стилістичного та семантичного потенціалу графічних засобів оформлення сучасного англomовного художнього тексту;
- аналіз переосмислених у сучасному англomовному художньому дискурсі функцій графічних знаків;
- інтерпретація візуально-графічного оформлення сучасного англomовного художнього дискурсу.

Одним з активних художніх прийомів оформлення художнього дискурсу (ХД) є переосмислення функцій графіки та пунктуації. Окрім членування тексту на смислові відрізки, пунктуаційні знаки здатні підвищувати ефективність письмового повідомлення, об'єднуючись у систему засобів, наділених смисло-розділювальною та синтактико-розділювальною функціями [17, с. 57].

Ці функції актуалізуються в певних синтаксичних позиціях. Потрапивши в інші синтаксичні умови, пунктуаційні знаки проявляють свою функційну значущість і завдяки цьому вказують на відповідні смислові відношення вербальних засобів. Саме завдяки впізнаваності функцій пунктуаційних знаків відбувається осмислення усього повідомлення, що і забезпечує можливість розширення сфери застосування тих чи інших пунктуаційних знаків. Пунктуація є однією з найгнучкіших форм відображення індивідуальності авторського стилю [16, с. 41]. Автор часто не послуговується наявними жорсткими правилами пунктуації, а розставляє пунктуаційні знаки за власним внутрішнім відчуттям тексту.

У художньому дискурсі система пунктуації є головним засобом забезпечення того, щоб інтонація під час декодування тексту читачем відповідала авторській інтонації. Інакше кажучи, пунктуаційна система слугує певною мірою гарантом того, що текст звучатиме для внутрішнього слуху читача саме так, як він задумувався автором: з усіма наголосами, паузами, ритмом, мелодикою та її модуляціями.

Авторські пунктуаційні знаки, власне, не обмежені жорстко нормативними правилами мови, а повністю залежать від волі автора та втілюють його власні відчуття необхідності пунктуаційних знаків або ж їх відсутності. Включаючись до поняття авторського складу, такі розділові знаки набувають стилістичної значущості.

Однак навіть така «авторська» пунктуація є певною мірою передбачуваною та не втрачає своєї функційної значущості, оскільки вона розрахована на сприйняття та інтерпретацію читача. Проте, безумовно, така пунктуація глибше пов'язана зі смислом та стилістикою конкретного тексту [2, с. 217].

Пунктуація частково компенсує в письмовому тексті ті екстралінгвальні фактори, які сприяють виразності тексту, що звучить, тобто, власне, не лише просодіку, але й міміку, жести [14, с. 100].

Графічні знаки (ГЗ) мають поверхневу та глибинну структури. Як одиниці виключно писемного дискурсу вони семантизують ситуації усного мовлення, допомагають адресатові осмислити полікодову інформацію, що подається в текстах за допомогою вербальних та невербальних знаків [18, с. 24]. Семіотичному графічному знаку притаманна універсальна для усіх знаків триада – зовнішня форма, експлікаційна сила (функція, призначення), кореляція

з денотатами. Розмаїття останніх об’єктивує поліаспектність ГЗ. Серед ГЗ особливе місце посідають пунктуаційні знаки. Знаки пунктуації співвідносяться з графікою, орфографією та засобами писемної мови [12, с. 179].

Корпус та функціонування пунктуаційних знаків змінюються під впливом екстралінгвальних та лінгвальних факторів. Позиція знаку залежить від характеру членування. У середині речення вживається кома, крапка з комою, тире, дві крапки, три крапки. Парні пунктуаційні знаки (кома, тире, лапки, дужки) співвідносяться з різними блоками. Наприкінці речення вживається крапка, знак оклику/питання. Членування тексту актуалізується за допомогою пропусків та інших графічних знаків.

В усному спілкуванні прерогатива належить інтонації. На письмі велике комунікативно-прагматичне навантаження має параграфеміка з її компонентами: графічна сегментація тексту, шрифтові та кольорові набори, іконічні засоби [3, с. 32]. Параграфеміка може порушувати стандарти в письмових текстах, відхилятися від норми. Лінгвовізуальні та іконічні елементи [8, с. 113] реалізують естетичну, символічну та емотивну функції.

Графічні знаки у своїй вторинній функції позначають емоції, збільшують персуазивність семіотики [11, с. 190], фокусують увагу на семантизації окремих блоків, корелюють зі знаками різних рівнів та виступають еквівалентами знаків інших систем.

Так, наприклад, курсив обіймає морфемний, лексико-граматичний та текстовий рівні мови. Нестандартне вживання графічних знаків у постколоніальних текстах дає підстави говорити про появу експресивних графічних засобів. Стабільними стають процеси капіталізації літер, нестандартна актуалізація курсиву, лапок, крапок тощо.

Значний смислотвірний потенціал у сучасних англомовних художніх текстах розкриває крапка. У характерологічних та оцінних конструкціях крапка створює ілюзію стоп-кадру, укрупнюючи та підкреслюючи фрагмент зображуваної дійсності або ж акцентуючи на світосприйнятті персонажа. В узуальному контексті крапка є поліфункційним пунктуаційним знаком, котрий разом із реалізацією структурно-сислової функції слугує також для підвищення емоційно-експресивних характеристик тексту та створення певних стилістичних ефектів.

На противагу своїй традиційній семантиці, крапка має здатність підсилювати недосказаність, дозволяючи опускати значні відрізки інформації та насичуючи текст виразнішими емоціями, ніж їхня вербальна репрезентація. Власне в цьому і проявляється прагматична функція крапки, використання якої виявляє суб’єктивне ставлення автора.

На сучасному етапі дослідження спостерігається певною мірою переосмислення місця та ролі пунктуації художнього тексту: розвивається, з одного боку, пунктуація тексту (G. Nunberg, S. Patt, C. Wheildon), а з іншого, пунктуація розглядається як допоміжна невербальна семіотична система, що бере безпосередню участь у реалізації мовленнєвої діяльності в площині письмової комунікації (R. Harris, Y. Kawaguchi, I. Fonagy, T. Moriguchi, G. White). За такої інтерпретації ролі пунктуації в художньому тексті вона розглядається в межах параграфеміки.

Синтаксична значущість пунктуаційного знаку проявляється в членуванні тексту на граматично значущі частини, щоб актуалізувати синтаксичну будову мови. Семантична суть пунктуаційного знаку виявляється в тому, щоб передавати читачеві смисл висловлення, усуваючи двозначність та протиріччя [2, с. 108]. Просодична функція пунктуації полягає в передачі інтонаційного малюнку мовлення. Прагматична та стилістична роль пунктуації реалізується через здатність пунктуаційного знаку до передачі суб’єктивного ставлення автора до зображуваної дійсності, що містить експресивно-емоційне забарвлення [13, с. 26].

Дослідження поліфункційної сутності пунктуаційних знаків у художніх текстах ґрунтуються на теоретичних засадах осмислення пунктуації з позицій формально-синтаксичного, комунікативно-синтаксичного, функційно-стилістичного та прагматичного підходів.

Стрімкий розвиток літературних течій та жанрів зумовив пошук авторами нових візуально-композиційних прийомів. У відповідь на певне психологічне перевантаження сучасний читач свідомо прагне уникати вербальних текстів, інтерпретація яких вимагає багато зусиль. Усвідомлюючи потреби читача, сучасний автор замінює вербальне візуальним [10, с. 40].

Сучасні англомовні автори використовують різноманітні візуально-графічні засоби: варіювання шрифту, графічні еквіваленти тексту, малюнки, зображення, ілюстрації та композиційні засоби набору тексту (відступи та пробіли).

Роль засобів візуально-графічного оформлення сучасного англомовного художнього тексту полягає в актуалізації підтекстової інформації в процесі декодування тексту читачем, при цьому читач постає активним учасником творення нового смислу, що свідчить про високий рівень комунікативної спрямованості сучасного англомовного художнього тексту.

У сучасному ХД найменше імпліцитної інформації передають ілюстрації, які з позицій семіотики можна розглядати як іконічні знаки. Більшою імпліцитністю наділені топографемні засоби, тобто площинне варіювання тексту, супраграфемні засоби, тобто шрифтове варіювання, та синграфемні – художньо-стилістичне варіювання пунктуаційних знаків. Пласт таких параграфемних знаків є проявом індексальності знаків, через що спостерігається більша навантаженість їх підтекстовою інформацією.

Характерною для сучасного ХД є передача напруження та драматизму семантики оповіді через смислові розриви, еліптичні конструкції, підміни вербального вираження стану персонажів пунктуаційно-графічним оформленням тексту [9, с. 61]. Візуалізація нарації відбувається також завдяки грі текстової графіки [234, с. 121]. Одним з ефективних прийомів гри текстової графіки є так звана графічна метафора, коли стандартний текст замінюється графоном, що відображає звучання, а іноді й зміст слова.

Основним завданням таких оказіональних графічних метафор є актуалізація елементу в текстовому потоці, виділення багаторівневого та комплексного контексту. Різкий графічний контраст, пунктуаційна дистантність та відірваність усвідомлюються як віддзеркалення внутрішнього світу та когнітивного простору персонажу сучасного англомовного ХД.

Притаманною рисою сучасних англомовних авторів є прагнення максимально наблизити репліки та спілкування персонажів до живого розмовного мовлення, що має свої вияви в тексті: парцельовані конструкції, еліптичні конструкції, номінативні речення [15, с. 96]. Та, окрім створення шляхом структурної розірваності фрази певного ритму тексту, уподібненого усній комунікації, такі синтаксичні конструкції виражають також складний емоційний контрапункт [6, с. 312]. У синтагматичному ланцюзі розгортання фрагменту тексту неповні, незавершені синтаксичні конструкції сприймаються не лише як вербально-інформаційні, а як емоційно-інформативні висловлення.

Насиченість текстів такими синтаксичними конструкціями супроводжується високою концентрацією пунктуаційних знаків. Саме вплітання таких конструкцій у полотно тексту формує поле для графічних пустот, розтяжок та інших прийомів площинного варіювання тексту, що сприймається читачем не як помилка, а як художній прийом.

Чим більшої виразності прагне досягти автор, тим значнішими мають бути руйнування і трансформації звичного викладу тексту.

Дослідження графіки сучасних англомовних художніх текстів дали змогу згрупувати пунктуаційні девіації:

- підвищена концентрація пунктуаційних знаків у одному фрагменті через нехарактерне синтаксичне членування фрагменту тексту;

- відсутність пунктуаційних знаків у тих позиціях, де вони передбачені текстовими та комунікативними нормами;

- вживання пунктуаційних знаків у позиціях, де вони передбачені текстовими та комунікативними нормами;

- заміщення одних розділових знаків іншими;

- об'єднання структурно та функційно різних текстових елементів у одне ціле (заголовок із першою фразою оповіді).

Нерідко англомовні автори вводять у полотно тексту різного типу зображення та малюнки, що, безумовно, ще раз підтверджує тезу про креолізованість постмодерних англомовних художніх текстів. Однак роль зображення в процесі сприйняття і розуміння креолізованого тексту неоднозначна.

Ускладнення вербальної частини тексту зображеннями, що перебуває з ним у відносинах синонімії або доповнення, призводить до зменшення емоційності текстової частини, знижує її інформативність та персуазивність. Причиною цього є психологічні особливості сприйняття креолізованого тексту.

Адресат (читач), що сприймає текст без зображення, приписує йому такі характеристики, які можуть викремлюватися з самого тексту, а також його концептуальної системи та картини світу, де містяться лінгвістичні і нелінгвістичні знання щодо описуваних предметів і явищ [5, с. 155].

Візуальний компонент (зображення, малюнок), що не доповнює текстову частину, а постає субститутуом текстової частини, індукує в читача мисленнєво-пізнавальну активність, змушує його шукати шляхи скласти смисловий пазл, інтерпретуючи невербальний елемент та усвідомлюючи його смисл та значення в семантичному полотні тексту. А, отже, такий візуальний компонент наділений значною імпліцитністю та займає сильну позицію у тексті.

Таким чином, чи не найсуттєвішою характеристикою сучасного англомовного художнього тексту є його експресивність, що досягається укупі із засобами інших рівнів завдяки засобам візуально-графічного характеру, стилістичному та авторському використанню пунктуаційних знаків. Пунктуаційно-графічне оформлення сучасного англомовного художнього дискурсу має на меті включення читача до процесу інтерпретації тексту, надання йому творчої свободи та пошуку нових форм діалогу автора з читачем. Перспективи подальших розвідок вбачаються у детальній інвентаризації функцій ГЗ у сучасному англомовному ХД та дослідження їх семантичного та семіотичного потенціалу.

Література:

1. Гізер В.В. Проблеми відтворення символу в текстах культури. Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. 2009. № 848. С. 107–110.
2. Іваненко С.М. Поліфонія ритмотональної будови тексту в стилістичному аспекті (на матеріалі німецької мови): дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04. К.: КНУ ім. Т.Г. Шевченка, 2010. 441 с.
3. Ільясова С.В., Амири Л.П. Языковая игра в коммуникативном пространстве СМИ и рекламы. М.: Флинта, 2009. 296 с.
4. Anderson E.R. A Grammar of Iconism. Madison, New Jersey: Fairleigh Dickinson University Press, 1998. 399 p.
5. Bamford J. Variation and Change in Spoken and Written Discourse: Perspectives from corpus linguistics / J. Bamford, S. Cavalieri, G. Diani. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2013. 290 p.
6. Carvalho Homem R.M.G., Fátima Lambert M. Writing and Seeing: Essays on Word and Image. Amsterdam: Rodopi, 2006. 403 p.
7. Coulmas F. Writing Systems: An Introduction to Their Linguistic Analysis. Cambridge University Press, 2003. 270 p.
8. Elleström L. Iconic Investigations / L. Elleström, O. Fischer, Ch. Ljungberg. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2013. 357 p.
9. Esser J. Presentation in Language: Rethinking Speech and Writing. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2006. 155 p.
10. Harris R. Signs of Writing. NY: Psychology Press, 1995. 185 p.
11. Fox G. Techniques of Description: Spoken and Written Discourse / G. Fox, M. Hoey, J.M. Sinclair. London: Routledge, 2004. 232 p.
12. Jahandarie K. Spoken and Written Discourse: A Multi-disciplinary Perspective. Westport, Conn: Greenwood Publishing Group, 1999. 446 p.

13. Kawaguchi Y. Prosody and Syntax: Cross-linguistic Perspectives / Y. Kawaguchi, I. Fonagy, T. Moriguchi. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2006. 381 p.
14. Nunberg G. The Linguistics of Punctuation. Stanford: Center for the Study of Language (CSLI), 1990. 141 p.
15. Patt S. Punctuation. Stoughton, WI: BoD. Books on Demand, 2013. 316 p.
16. Walker S. Typography and language in everyday life: prescriptions and practices. London: Longman, 2001. 206 p.
17. Wheildon C. Type & layout: how typography and design can get your message across or get in the way. Calif.: Strathmoor Press, 1995. 248 p.
18. White G. Reading the Graphic Surface: The Presense of the Book in Prose Fiction. Manchester: Manchester University Press, 2005. 216 p.

Анотація

Т. КОВАЛЕВСЬКА. ПУНКТУАЦІЯ У КОРПУСІ ЗАСОБІВ ВІЗУАЛЬНО-ГРАФІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ

У статті розглянуто сучасне бачення пунктуації в розрізі графіко-візуальних засобів оформлення сучасного англomовного художнього дискурсу. У статті підсумовано переосмислені сучасними лінгвістами погляди на методи візуальної подачі інформації, за яких пунктуація розглядається як допоміжна невербальна семіотична система, що бере безпосередню участь у реалізації мовленнєвої діяльності в площині письмової комунікації.

Ключові слова: пунктуація, графіко-візуальні засоби, графічні засоби, художній дискурс.

Аннотация

Т. КОВАЛЕВСКАЯ. ПУНКТУАЦИЯ В КОРПУСЕ СРЕДСТВ ВИЗУАЛЬНО-ГРАФИЧЕСКОГО ОФОРМЛЕНИЯ СОВРЕМЕННОГО АНГЛОЯЗЫЧНОГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО ДИСКУРСА

В статье рассмотрено современное видение пунктуации в разрезе графико-визуальных средств оформления современного англоязычного художественного дискурса. В статье приведены переосмысленные современными лингвистами взгляды на методы визуальной подачи информации, согласно которым пунктуация рассматривается как вспомогательная невербальная семиотическая система, принимающая непосредственное участие в реализации речевой деятельности в плоскости письменной коммуникации.

Ключевые слова: пунктуация, графико-визуальные средства, графические средства, художественный дискурс.

Summary

T. KOVALEVSKA. PUNCTUATION IN FRAMES OF THE GRAPHIC-VISUAL MEANS OF MODERN ENGLISH FICTION DISCOURSE ARRANGEMENT

The article highlights the modern views on punctuation in the context of graphic-visual means of modern English fiction discourse arrangement. The article summarizes the views of modern linguists on the methods of visual presentation of information, in the context of which punctuation is seen as an auxiliary nonverbal semiotic system, which takes direct part in the translation of speech activity in the plane of written communication.

Key words: punctuation, graphic-visual means, graphic means, fiction discourse.